

Thomas Paines sociala innovation basinkomsten – en murbräcka för mänsklig värdighet

I ett kosmiskt perspektiv är det inte mer än ett ögonblick sedan Thomas Paine för första gången förde fram tanken om att en basinkomst borde införas; en garanterad och villkorslös minsta inkomst som ger alla en grundläggande ekonomisk trygghet och egenmakt. Året var 1796 och titeln på boken var *Agrarian Justice*. Syftet var att bekämpa fattigdom och ojämlikhet.

Thomas Paine var under 1700-talet en av upplysningstidens stora samhällstänkare, tillsammans med Locke, Montesquieu, Rousseau och Benjamin Franklin, en av författarna till den amerikanska självständighetsförklaringen 1776 om de mänskliga fri- och rättigheterna; för övrigt samma år som Paine anonymt publicerade sin skrift *Common Sense*, som fick en enorm spridning, eftersom den inte bara såldes, utan även lästes högt ur i kyrkor och på möten. Tanken att ärftliga monarkier, den tidens etablissemang, var överlägsna folket förkastades bestämt. Paine var aktiv i den amerikanska revolutionen (1776-1783) och den franska revolutionen (1789) som visade att samhället gick att förändra efter upplysningens idéer: makten skall utgå från folket och ingen människa är mer värd än någon annan. *Vox populi, vox dei*, folkets röst är Guds röst; alla medborgare är av naturen jämlikar och ska ha friheten att själva välja vem som ska bli deras regering.

I *Agrarian Justice* anser Paine att fattigdom inte är orsakad av individens tillkortakommanden utan en konsekvens av hur samhället hade utvecklats. I en ociviliserad värld existerar ingen fattigdom, men där saknas också den moderna tidens signum: jordbruket, industrin, konsten och vetenskapen. Men samhället har kommit att utvecklas på två sätt: en del av samhället lever i överflöd och en annan del lever i fattigdom. Vad som därför måste göras är att utrota "djävulen" och skapa större rättvisa och jämlikhet, ansåg han.

Till skillnad från dagens diskussion om basinkomst, som utgår från inkomstsidan, utgick Paine istället från kostnadssidan och införde begreppet "grundavgift" och som han sa: "Jag kommer inte på något bättre begrepp som kan uttrycka den här idén". Grundavgiften var en kombination av förmögenhetsskatt, som skulle betalas in av jord- och kapitalägare samt arvskatt som skulle betalas in av arvingar. I bägge fallen skulle skatten uppgå till 10 procent och betalas till en nationell fond. Fondens medel skulle uteslutande användas för att till varje individ, som hade fyllt 21 år, utbetala ett årligt belopp på 15 pund som basinkomst. När individen

hade fyllt 50 år skulle istället ett årligt belopp på 10 pund betalas ut som pensionsinkomst. Hela planen redovisades i det då nya begreppet "budget", där såväl kalkyler, motiveringar och det praktiska genomförandet fanns med.

Paine underströk särskilt att förslaget inte var uttryck för någon form av välgörenhet utan vilade på humanistiska värderingar, sunt förnuft, rättvisepprinciper och skulle antas under demokratiska former. "Den utvecklingsnivå samhället idag befinner sig på är lika motbjudande som det är orättvist och ojämnt. Det är absoluta motsatsen till vad en civilisation borde vara" skrev Paine för 220 år sedan som motivering till basinkomsten.

Den rättvisepprincip Paine tycks ge uttryck var att en samhällsförändring är rättvis om den medför att de som har det sämst ställt; de fattigaste och minst gynnade, får det bättre, även om det skulle ske på bekostnad av de rikas tillgångar. En sådan omfördelning var en moraliskt berättigad handling. Det vore brutalt mot det sunda förnuftet att inte ta från de rikare för att ge till de fattigare för att öka deras frihet från fattigdom och deras frihet till nya möjligheter.

För Paine var basinkomsten en revolutionerande rättvisep- och jämlikhetsreform som var helt naturlig i ett civiliserat samhälle och som låg helt i linje med den "Ärorika revolutionen" i England 1688. Enligt historikern Steven Pincus var "Glorious Revolution" början på en världsomfattande revolution i rättvisa (1688: *The First Modern Revolution*). Den gav legitimitet åt att grupper som inte delade etablissemangets ideologi och praktik hade en rättighet att försöka förändra den rådande ordningen av status quo.

Tanken om basinkomst, som en garanterad medborgerlig rättighet, hamnade i bakvattnet med industrialiseringens genombrott, framväxten av arbetsmarknadens princip om köp och försäljning av arbetskraft, arbetarklassens organisering, fackligt och politiskt, uppbyggnaden av välfärdsstaten och inte minst inträdet av det sammanhållande och disciplinerande kitt som arbetsetikern representerade. Arbetsetikern upphöjdes till den normalitet som blev ett otvistigt rättesnöre för alla intressenter: arbetsgivare, arbetstagare och staten och kom att ersätta Bibelns: Du ska arbeta i ditt anletes svett på det att du må äta ditt bröd (1 Mosebok 3:19).

Arbetsetikerns sammanfattande karaktärsdrag vilar på några grundpelare: a) för att få något man behöver för sin överlevnad måste man göra något som andra tycker är värt att betala för; b) att arbeta är alla människors normaltillstånd, att inte arbeta är onormalt och c) att inte vara tillfredsställd med vad man redan har,

utan istället hela tiden sträva efter att få mer av materiella tillgångar. Därför måste man ständigt arbeta mer och mer, hårdare och hårdare, snabbare och snabbare samtidigt som man får mindre och mindre tid över för annat, men i gengäld kan man konsumera mer och mer och mer.

Arbetsetikens innersta väsen är med andra ord den ekonomiska tillväxten, ett mer omhuldat begrepp än något annat på den politiska och ekonomiska agendan. Med globaliseringen har "ekonomisk tillväxt" blivit något av en världsreligion, som utlovar att vara lösningen på alla problem, där politiker och ekonomer har blivit det nya prästerskapet och gallerior och shoppingpalats nya tempel och katedraler. När G20 – "det globala ledarskapet" – senast träffades 2016 i Hangzhou i Kina efterlämnades ett 17-sidigt dokument där "economic growth" nämndes 63 gånger, nära fyra gånger per sida.

Av arbetsetiken följer att det bara är sådant arbete som har ett värde på arbetsmarknaden och som erkänns av andra – arbetskraft som säljs och köps på en konkurrensmarknad i enlighet med Charles Darwins evolutionsteori att bara de starkaste överlever – som ger det moraliska värde som hyllas i arbetsetiken. Därmed upphöjdes det betalda arbetet och den ekonomiska tillväxten till den yttersta meningen med livet som tillhandahöll lösningar på livets och samhällets alla problem. Den skulle skänka ständigt ökad materiell levnadsstandard och lycka för alla, även om det måste ske på bekostnad av andra livsvärden.

Den basinkomst Paine föreslog strider mot denna arbetsetik och väcker två grundläggande frågor: Kan vi skilja på rätten till överlevnad från försäljning av arbetskraft och kan vi vidga det socialt erkända begreppet "arbete" bortom det arbete som bara erkänns av arbetsmarknadens, ekonomers och politikernas nyttoprincip?

Mot nyttoprincipen, mot arbetsetikens idé att en oupphörlig förbättring av de materiella villkoren ökar graden av tillfredsställelse och mening, har humanister i alla tider förfäktat värdighetsprincipen och livsetiken; en syn enligt vilken det som arbetsetiken anser vara "onyttigt" istället är omistliga värden för det goda livet, ett liv som före allt annat håller den romerske filosofen Ciceros *dignitas hominis* högst: människans värdighet och den "onyttiga" erfarenhetens och kunskapens värde som sitt eget ändamål, avskilt från "nyttans" och effektivitetens marknad.

I upplysningstidens anda skrev John Adams, USA:s andra president (1797–1801) och den förste att residera i Vita huset, till sin hustru:

”Jag måste studera statskonst och krigskonst på det att våra söner må vara fria att studera matematik och filosofi, geografi och naturhistoria, skeppsbyggnad och navigation, handel och jordbruk för att ge sina barn rätten att studera, måleri, poesi, musik, litteratur, bildhuggeri, gobelängvävning och porslinstillverkning”.

Folkbildare i 1800-talets Europa tänkte i samma banor. Först skulle kraft och energi ägnas åt att skaffa fram det nödvändiga och det nyttiga; förbättra de materiella villkoren och avskaffa de skriande orättvisorna och den ekonomiska och sociala ojämlikheten. När det var gjort skulle människorna låta sin tid upptas av det till synes ”onyttiga”; det som John Stuart Mill i *Principles of Political Economy* (1848) och John Maynard Keynes i *Economic Possibilities for our Grandchildren* (1931) kallade ”The Art of Living” och Karl Marx i *Kapitalet. Tredje boken* (1894) kallade ”Frihetens rike” – en omställning från arbetsetiken till respekten för den skapande människans värdighet och en livsetik. Den ger en fungerande levande gemenskap att slå rot i, en kollektiv identitet att älska och den skapar sysslor med något meningsfullt, gott och genuint. ”Att slå rot” är enligt den franska filosofen Simone Weil ett av människans viktigaste och samtidigt kanske mest förbisedda behov. ”En människa har en rot när hon äger verklig, aktiv och naturlig livsgemenskap med andra människor som tillsammans värnar om vissa skatter ur det förflutna och vissa aningar om framtiden” skrev hon i sin bok *Att slå rot* från 1943.

Men som alla vet blev det inte så. Alltsedan 1980 kan tillståndet i våra samhällen, med återupptäckten av Adam Smiths *Nationernas välstånd* (1776), nyliberalismens och dess akademiska och mediokratiska apologeters intåg och välfärdsstatens transformation till välfärdskapitalismen genom den ”tysta” revolutionen med marknadisering, industrialisering och New Public Management (NPM), bäst beskrivas med nyttoprincipens och effektivitetens evangelium, penningens allmakt, girighetskulturens måttlöshet – det Platon kallade Pleonexia, roten till allt ont, ett vansinne som riskerar riva upp samhällsväven, en sorts dödsdrift – och en nationalpopulistisk dekadens och upplösning.

Det dröjde ända till 1960-talet innan Paines basinkomst återaktualiserades. Det var Martin Luther King som tog upp frågan om basinkomst 1967 sin bok *Where Do We Go from Here: Chaos or Community?* Ett centralt tema i boken var ett budskap om ”hoppets politik” för de mänskliga rättigheterna och människans värdighet.

Medborgarrättsrörelsen hade resulterat i att afroamerikaner hade vunnit slaget om rösträtten, men nu var frågan vad man skulle göra med den nya friheten.

Hans slutsats var att alla, och över partigränser, måste förenas i en kamp mot fattigdom och skapa jämlikhet för allas möjligheter att uppnå "The American Dream". Istället för att bara ha en välfärdsstat eller en allmän klasskamp borde regeringen inrikta sig på att stärka den enskilde individens möjligheter genom att införa någon form basinkomst:

"Jag är övertygad om att den enklaste lösningen kommer att visa sig vara den mest effektiva – lösningen på fattigdomen är att avskaffa den omedelbart genom en nu vida omtalad åtgärd: Den garanterade inkomsten".

King såg den garanterade inkomsten som en del av en universell medborgarrätt och som en del av de mänskliga rättigheterna. Den skulle gälla alla oavsett ras och kön, den skulle betalas ut direkt till den enskilde individen utan att gå igenom en byråkratisk och snårig administrativ labyrinth och den skulle inte behövsprövas på det sätt som skedde i det offentliga bidragssystemet, något som var både förnedrande och kränkande för den som tvingades "gå till socialen" för att överleva. Basinkomsten skulle knytas till medianinkomsten och automatiskt följa de procentuella förändringarna i den totala inkomstens utveckling (BNP-tillväxten). Den inflytelserika nationalekonomen John Kenneth Galbraith uppskattade att kostnaden för en reform om basinkomst skulle kosta 20 miljarder USD/år och anmärkte att det inte var mer än vad det pågående Vietnamkriget kostade per år.

Basinkomsten var för King framför allt den murbräcka som skulle återge människor sin värdighet genom ekonomisk trygghet och egenmakt. "Varje individs värdighet kommer att blomstra när besluten om sitt eget liv ligger i de egna händerna, när man vet att man har en säker och stabil inkomst och när man har medlen att själv kunna förbättra sina kunskaper, sin självrespekt, sitt självförtroende, sin status och sina framtidsmöjligheter. Personliga konflikter mellan make, hustru och barn kommer att minska när den orättvisa värderingen av mänsklig värdighet inte längre mäts på en skala med dollar".

Den ekonomiska rättvisan var för Martin Luther King en viktig förutsättning för den sociala rättvisa han ytterst ville uppnå - ett socialt rättvist samhälle där alla medborgare har lika möjligheter att realisera det goda livet och har frihet att själva välja det goda liv man vill realisera.

I sin förlängning inbegriper den sociala rättvisan värden som:

- Egenmakt och självrespekt;

- Den egna förmågan och kapaciteten till förverkligande av sitt livsprojekt, inte som ett privatekonomiskt företag, utan som bygget av en både individuell och gemensam humanistisk livshållning;
- Deltagande i det offentliga rummet utan känslor av skam, överdriven underdånighet eller foglighet;
- Erkännandet som jämlike och inte styras som undersåte eller reduceras till objekt för andras makt, girighet och begär;
- Tillåtas uttrycka oberoende uppfattningar och omdömen i sociala sammanhang utan rädsla för att den ekonomiska grunden för levebrödet rycks undan;
- Inte sitta fast i ett beroende av hierarktiska och auktoritära strukturer som hindrar att tala och tänka fritt;
- Tillgång till sociala arenor som möjliggör meningsfulla aktiviteter och
- Ha vägar till erkännande på arbetsmarknaden eller i andra sociala gemenskaper.

Eller i korthet: Ett socialt rättvist samhälle som ger *alla* medborgare en större mänsklig *värdighet*. För King var basinkomsten en murbräcka för och ett steg mot mänsklig värdighet.

Möjligen hade Kings tankar om social rättvisa inspirerat John Rawls när han 1971 publicerade sitt arbete *A Theory of Justice*, som i många avseenden påminner om Kings bärande tankegångar, om än i en akademisk språkdräkt i politisk filosofi om social rättvisa och jämlikhet, som en avgörande kvalitet i en ideal demokrati. Boken gav upphov till en omfattande och fortfarande pågående debatt bland forskare. Kärnan i Rawls rättviseteori på 569 sidor är att *allt ska fördelas jämligt – frihet, möjligheter, inkomst, välstånd och självrespekt – om inte en ojämlig fördelning är till fördel för de minst gynnade*.

Denna rättsprincip står i bjärt kontrast till den rättsprincip som i praktiken är den dominerande; äganderättsprincipen. Den baseras på äganderättens "naturliga" och historiska okränkbarhet och ger moralisk legitimitet åt de rikas oinskränkta rätt till äganderätt, makt och rikedom; något som garanterar status quo. En omfördelning genom beskattning, med syfte att uppnå en större rättvisa, kränker ägarnas grundläggande rättigheter och uppfattas i de mest extrema fallen som en ren stöld, lyder argumentationen.

I Paines jordbrukssamhälle handlade det om rätten att beskatta jordägarnas arv och förmögenhet på jordegendom – något som inte heller ansågs vara förenligt med äganderättsprincipen. Paine argumenterade för att beskattning ändå var

rättvist, eftersom ägandet byggde på fåtalets privatisering, exploatering och kontroll över de jordresurser som egentligen tillhörde alla människor, men som genom det privata ägandet utestängdes från att dra nytta av den gemensamma tillgången och därför borde kompenseras genom en basinkomst. Jorden och andra naturresurser ägdes av alla och var därför en gemensam reell egendom – vad vi idag kallar en ”Common Good” – en global gemensam samhällsresurs.

Med övergången från industrisamhället till informationssamhället, har en ny ”Common Good” vuxit fram. Det handlar om en global, virtuell och gemensam samhällsresurs som representeras av Internet och Big Data: Google, Facebook, Apple, Microsoft, Alibaba, Twitter och den långa IT-svansen därefter. De är alla baserade på den nya strategiska råvaran information, som tillväxer exponentiellt ju mer den förbrukas. Detta förhållande ändrar ändå inte på Paines grundläggande resonemang, inte minst med tanke på att råvaran information är universell, skapad av alla och att den digitala utvecklingen har pågått alltsedan Ada Lovelace, dotter till poeten Lord Byron, på 1830-talet nedtecknade den första algoritmen och vännen Charles Babbage den första datorn.

Det samhället har uppnått hittills är resultatet av en ackumulerande och gemensam utvecklingsprocess av komplexa, sociala och tekniska framsteg som har kuggat i varandra och pågått i nära två hundra år. I denna process har många enskilda individer och organisationer deltagit med sina olika kunskaper, färdigheter och insatser för att tillsammans skapa en ny global och gemensam samhällsresurs. Ändå har denna ”Common Good” privatiserats, exploaterats och kontrollerats av ett fåtal enskilda kapitalägare. De tar hem hela vinsten samtidigt som de gör allt för att slippa beskattning. Betraktat på detta sätt kan man ifrågasätta om dagens civilisation har kommit särskilt mycket längre än den civilisation, där Thomas Paine ville utrota ”djävulen” för att skapa större rättvisa och jämlikhet.

Det måste till en demokratisk revolution på den digitala infrastrukturen, säger Bruce Schneier, författare till *Data och Goliat. Dold datainsamling och makten över världen* (2016). Han vill se ett Magna Charta för den digitala världen. Makten på nätet måste ställas på huvudet. Det är folket, användarna som skall vara suveränen – inte några multinationella företag och hemlighetsfulla underrättelseorganisationer.

Aret efter publiceringen av *Where Do We Go from Here* undertecknade fler än 1 200 ekonomer ett brev till stöd för Martin Luther Kings idé om basinkomst, som adresserades till den amerikanska kongressen. År 1969 presenterade dåvarande presidenten Richard Nixon en plan för hur genomförandet

skulle gå till. Det fanns en bred uppslutning kring planen i alla politiska läger, men den stötte också på hårt motstånd som bottnade i den rådande arbetsetikens enögdhet.

Många medelamerikaner gillade inte tanken på att deras skattepengar skulle gå till människor som kunde arbeta, men som valde att inte göra det. Att undandra sig arbetsmarknaden, att få lön för att göra ingenting, sågs inte med blida ögon. Tjänstemännen i välfärdssystemet fruktade att deras jobb skulle försvinna med det nya systemet och att de själva riskerade att bli arbetslösa när det bara skulle finnas ett enda enkelt system som kunde ersätta de många olika bidragssystemen. Arbetsgivare fruktade att det skulle bli svårt att få tag på underbetald arbetskraft och fackliga organisationer trodde att det skulle urholka den makt som bestod i att förhandla och bestämma över arbetsvillkor och löner för den arbetskraft som köptes och såldes på arbetsmarknaden. Man kan förvänta sig liknande reaktioner idag, ett halvt sekel senare, eftersom arbetsetiken fortfarande har stark makt över människors tänkande. Planen begravdes och har inte funnits på den politiska agendan förrän under det 21:a århundradet.

Sommaren 2016 inträffade två händelser som kan ses som försatta steg i den "Ärorika revolutionen": Folkomröstningen i Schweiz om att varje medborgare skulle ha rätt till en basinkomst och folkomröstningen i Storbritannien om utträde ur EU – Brexit och under hösten 2016 utfallet av presidentvalet i USA.

Liksom tidigare i historien kan händelserna ses som exempel på en pågående kamp mellan "etablissemangen" och "antietablissemangen", om än med olika förtecken, men som idag är uttryck för samma sak: den existentiella ångest, oro, rotlöshet och maktlöshet som följer av den exkluderande globaliseringen, "jobless" ekonomisk tillväxt med minskat behov av arbetskraft, ökande sociala och ekonomiska klyftor, nedmontering av välfärdssystemet, tilltagande invandring, förlorad identitet, arbetsbesparande digital utveckling, övervakningssamhällets framväxt, klimatkrisens och den sociala krisens krav på stora samhällsförändringar och förhoppningen om en "quick fix".

Även om förslaget om basinkomst i Schweiz röstades ned med 73 mot 23 procent finns det ingenting som talar för att frågan därmed skulle vara avförd från dagordningen, snarare tvärtom med tanke på att såväl fattigdom och exkludering som ojämlikhet och orättvisa och andra problem fortsätter att öka. En undersökning i Finland visade dessutom att 51 procent var för en basinkomst. Och spännande vetenskapliga experiment med basinkomst pågår eller planeras i såväl rika

som fattiga länder: Finland, Nederländerna, Storbritannien, Kanada, USA, Australien, Brasilien, Indien, Iran, Namibia.

I svensk debatt har förslag om basinkomst inte sällan förlöjligast som något stoltligt, verklighetsfrämmande och arbetsfientligt. Sverige tycks sitta hårdare fast i arbetsetikens ledband än andra länder gör. Samtidigt måste sägas att ett viktigt bidrag till den akademiska debatten om basinkomst kommer från Simon Birnbaum vid Stockholms universitet. I sin bok *Basic Income Reconsidered: Social Justice, Liberalism and the Demands of Equality* (2012) förordar han försiktigt, men argumenterar samtidigt övertygande för att basinkomst är ett instrument som bidrar till social rättvisa och jämlika möjligheter. Det ska också sägas att det i Sverige finns en etablerad och progressiv basinkomströrelse organiserad i ett horisontellt nätverk.

Basinkomst är en komplicerad fråga, men den kan rätt utformad erbjuda en radikal, progressiv och systemkritisk lösning på inte minst nuvarande sociala kriser, den sociala polariseringen och den sociala exkluderingen. Frågan består av två delar: (1) bekämpning av social orättvisa och ekonomisk ojämlikhet och (2) underkännande av lönearbete som definition av meningen med livet. Den första är politisk och praktisk, den andra är filosofisk och etisk.

Dessbättre pågår en upplyst dialog om basinkomstens alla fyra dimensioner. En som tagit sig an basinkomstens praktik och politik är Guy Standing (*Prekariatet*, 2011 och *En färdplan för prekariatet*, 2014). Han visar hur den kan definieras, konstrueras, finansieras och dess för- och nackdelar. Hans utgångspunkt är att alla ska ha en naturlig medborgerlig rättighet till en grundläggande trygghet i ett civiliserat samhälle oavsett ålder, kön, etnicitet, civilstånd, sysselsättningsstatus, funktionsnedsättning etcetera.

Basinkomsten ska vara universell i den meningen att den ska utgå till varje individ i sin egenskap av medborgare eller innehavare av uppehållstillstånd och inte vara underställd byråkratisk behovsprövning. Det innebär att även multimiljonärer har rätt till sin basinkomst. Detta kan sticka i ögonen på en del, men skälet är att människor inte ska delas in i "basinkomstare" och "vi andra", stigmatiseras och hamna i fattigdomsfällor. Man kan jämföra det med det nuvarande barnbidraget, som i realiteten inte är någonting annat än en universell basinkomst för alla medborgare upp till 15 års ålder.

Beloppet ska vara fast och tillräckligt stort för att täcka grundläggande materiella behov och underlätta att uppnå andra livsförbättrande mål, vara kopplad till me-

dianinkomsten och endast justeras med den ekonomiska tillväxten. Basinkomsten ska vara individuell (inte familjevis), frikopplad från godtyckliga, onödigt påträngande och kostsamma administrativa rutiner och ska regelbundet betalas ut i kontanter varje månad.

Basinkomsten kan finansieras genom en omfördelning av nuvarande offentliga bidrag, ersättningar och subventioner och vid behov kompletteras med en basinkomstskatt på finanskapital, finansiella transaktioner, den digitala infrastrukturen, exploatering av naturtillgångar och andra skattebaser. Den skulle hanteras av en oberoende, självständig Basinkomstfond, med mandat att bestämma nivån och göra justeringar efter ekonomisk tillväxt och finansiella behov.

I rapporten *Universal Basic Income: An idea whose time has come?* från tanke-smedjan Compass i London visas genom ekonometriska simuleringsmodeller att basinkomsten är ekonomiskt realistisk, möjlig och genomförbar. Märkligt vore det väl annars med tanke på att från 1900 till 2016 har världens samlade konsumtion (BNP) ökat från 1,1 till 77,9 biljoner USD och den materiella levnadsstandarderna har ökat 16 gånger, men den är extremt ojämnt fördelad, som ett pedagogiskt exempel med skarpa belyser.

Om hela jordens befolkning levde med samma standard som "värstingligan" Sverige, USA, Kanada, Kuwait och Förenade Arabemiraten skulle vi behöva 4,2 jordklot enligt WWF:s rapport *Living Planet Report 2016*. Om Thomas Paine kunde finansiera basinkomsten för 220 år sedan, kan också vi göra det, om vi inte helt har tappat förståndet och det sunda förnuftet – basinkomst är "just common sense", som kommer att betala igen sig med råge, inte minst genom ökad individuell och global värdighet, sammanhållning, inkludering, egenmakt, identitet och en fördjupad, hållbar demokratisk utveckling.

Det är svårt att tänka sig att basinkomsten skulle kunna införas över en natt. Istället måste den nog införas succesivt i experimentella etapper under en längre följd av år. Varje steg måste kontinuerligt utvärderas genom följeforskning, inte traditionell forskning, som ger ett korrigerande underlag för nästa etapp i processen, allt eftersom kunskaper och erfarenheter växer fram. Det är också svårt att tänka sig att man skulle börja med miljonärer och miljardärer, de klarar sig nog ett bra tag till.

Istället måste det bli de som befinner sig i den mest prekära livssituationen som får gå i täten. De som ingår i prekariatet och redan lever under EU:s fattigdomsgräns, de som riskerar att hamna där och de som upplever att inte vara förankrade

i det gemensamma samhället, det politiska systemet, arbetsmarknaden, den mediala offentligheten, lokalsamhället eller universitetsvärlden, de som av etablissemangen kallats "deplorables", de beklagansvärda och utstötta.

Bara i Europa uppgår prekariatet idag till 125 miljoner människor av totalt 505 miljoner. De har eller riskerar att drabbas av fattigdom, maktlöshet och social exkludering, varav 50 miljoner befinner sig i akut nöd enligt EU-kommissionen. Enligt EU:s statistikdatabas innebär det 37 procent av arbetskraften och 25 procent av befolkningen. Översatt till USA skulle prekariatet där i så fall uppgå till ungefär 81 miljoner av en befolkning på 325 miljoner. I Sverige tillhör redan 2 miljoner prekariatet och kan komma att fördubblas till 2034 till följd av robotisering, digitalisering och autonoma AI-system, om beräkningar från Stiftelsen för strategisk forskning visar sig stämma.

Dessa miljontals människor har av Gay Standing, Boaventura de Sousa Santos (*If God Were a Human Rights Activist*, 2015) och Saskia Sassen (*Expulsion. Brutality and Complexity in the Global Economy*, 2014) kallats för den "nya farliga klassen" eller "de uteslutna och bortglömda". Prekariatet består av de som en gång var en del av det "sociala kontraktet" och de som aldrig har varit och inte heller har något hopp om att bli en del av det i framtiden.

Basinkomsten är inte bara en fråga för de rika länderna, utan i lika hög grad för de fattiga länderna. En global basinkomst kan genomföras genom att de rika länderna finansierar basinkomsten för de allra fattigaste, tills de har kommit upp i en levnadsstandard som garanterar överlevnadsmöjligheten, mätt som BNP/capita. Basinkomsten, jämfört med traditionellt bistånd, skulle bidra till att barnarbete utrotas och ersätts med skolarbete, att exploateringen av arbetskraft avtar genom att lönerna pressas upp, att utvandringen ebbar ut snabbare och vi slipper se mer taggtråd, murar och tragik, att korrruptionen minskar när pengarna slussas direkt till medborgarna, att det inte behövs en stor byråkratisk apparat; systemet kan automatiseras och bli självgående med minimala administrationskostnader och slutligen att ett generellt basinkomstsystem inte kväver medborgarnas incitament till arbete, studier, egenföretagande, folkbildning, kultur, kreativitet, sociala innovationer eller något annat, snarare tvärtom.

Basinkomsten lägger grunden för det 21:a århundradets globala upplysningstid för mänsklig värdighet, där alla får en möjlighet att delta med sin unika kraft.

Nätverk för basinkomst finns sedan 2004 i många länder under det globala nätverket BIEN (Basic Income Earth Network, www.basicincome.org). BIEN skulle kunna organisera en insamling av namnunderskrifter för ett europeiskt medborgarinitiativ (ECI) som skulle få EU-kommissionen att utreda möjligheterna till basinkomst och sätta pilotprojekt inom ramen för European Social Fund (ESF), som för 2014-2020 förfogar över 100 miljarder kronor. För detta krävs nätverk i minst sju länder och en miljon underskrifter. Det motsvarar 0,2 procent av befolkningen i EU.

I den normale EU-medborgarens ögon har EU blivit en regim som bara en handfull människor tjänar på. Globaliseringen drivs av eliter för eliter utan respekt för vanliga människor. EU – Europas regeringar – har misslyckats att fördela vinsterna från globaliseringen och från ny teknologi på ett rättvist sätt; vinnarna har tagit allt. Medborgarnas förtroende kan bara återvinnas om och när EU förmår skydda sina medborgare från de orättvisor och ojämlikheter som följer i globaliseringens och teknikens kölvatten.

EU måste bli ett "Socialt upplysningsprojekt", inte bara vara till för marknaden, annars kommer högerpopulismen slå rot på riktigt allvar och EU går mot sin upplösning. Implementering av en europeisk basinkomst, en av staten garanterad inkomst som inte kommer från arbete, skulle vara ett första steg i rätt riktning, tillsammans med en högkvalitativ utbildning, vidareutbildning, bildning och kultur. Eftersom som vi idag definierar oss själva utifrån vilket arbete vi gör och för vilken organisation vi arbetar leder basinkomsten till en djup kulturell konflikt. Vad ska vi göra med våra dagar och med våra liv om vi inte jobbar för någon?

Den som på ett djupsinnigt sätt har reflekterat över basinkomstens filosofi och etik är Zygmunt Bauman; 91 år och författare till ett 60-tal böcker efter sin pensionering som professor. I *Postmodern etik* (1995) och *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen* (1998) analyserar han ämnet. Den etiska kärnfrågan är, som Bauman formulerar den: *Kan vi föreställa oss att det är möjligt att skilja individens rättighet till en summa pengar från den faktiska förmågan att tjäna pengar på en marknad.*

Det är möjligt, svarar han, men det förutsätter ingenting mindre än ett byte av perspektiv från ett arbetsetiskt perspektiv där lönearbetet står i centrum till ett livsetiskt perspektiv som bygger på att grundläggande förmåner och grundläggande garantier för överlevnad tillkommer individen i sin egenskap av att vara människa och som ger henne valet att fritt utveckla sina kapaciteter.

Under folkomrösningen i Schweiz ställdes i en valaffisch frågan: Vad skulle du göra om din inkomst togs om hand? De flesta motståndarna till basinkomst svarade: "Ingenting alls". Detta visar att många är uppslukade av arbetsetikens gränser och kommer att förkasta varje alternativ till nu rådande ordning som "orealistiskt" eller till och med "stridande mot tingens ordning". Arbete som kan köpas och säljas på marknaden har ett erkänt bytesvärde och ska därför ersättas i pengar. Utanför arbetets sfär placeras allt annat: ideell verksamhet, hushållsarbete, barnuppfostran etcetera. Att stanna utanför arbetsmarknaden, att utföra obetalt arbete eller osäljbart arbete innebär på arbetsetikens språk arbetslöshet, icke-arbete, utanförskap och man drabbas av vad Bauman kallar "den ogudaktiga treenigheten" (the wicked trinity): otrygghet, osäkerhet och sårbarhet.

Arbetsetikens normalitet skuld- och skambelägger samtidigt den som stöts ut ur eller aldrig kommit in i samhällsgemenskapen, den urholkar den sociala rättvisan och förminskar eller förintar i värsta fall den mänskliga värdigheten. Att vara arbetslös, att tvingas "gå till socialen", att känna sig utanför, att vara den "beklagansvärde" medför en skuldbeläggning som leder till en känsla av skam. På så sätt ersätter arbetsetiken kristendomens klassiska budskap att människan står i skuld till Gud genom synden. Den maktlöshet som uppstår ur synd, skam och avsaknaden av en levande gemenskap "att slå rot i" kan vändas till hat, hot, våld och annan kriminalitet eller apati, uppgivenhet och psykisk ohälsa, som en omfattande forskning visat, bl.a. av Richard Wilkinson och Kate Pickett i *The spirit level. Why more equal societies almost always do better* (2009).

Bauman menar att arbetsetiken i hög grad bidrar till det gradvisa söderfallet av den sociala sammanhållningen och gemensamheten. Detta lämnar djupa spår i familjers livskraft och undergräver hela nätverk av mänskliga relationer och de moraliska banden mellan människor. Sammantaget skadar detta livskvaliteten. Ska arbetet i sig befrias från arbetsetikens tvångströja måste den ersättas med en livsetik. Människan är en kreativ och innovativ varelse. Det är förnedrande att förutsätta att det är en prislapp som skiljer arbete från ickearbete. Det förvanskar den mänskliga naturen att hävda att människan utan denna prislapp skulle föredra att förbli sysslolös, låta sina färdigheter och sin fantasi ruttna och förtvina eller att flertalet skulle ägna sig åt lasten, ledan och lättjan som den franske filosofen Voltaire antog.

Livsetiken skulle formas så att den återger *alla* människor värdighet, egenmakt, självständighet och livsmening, det som det moderna kapitalistiska samhällets arbetsetik har misslyckats med – ett misslyckande som har förstärkts ytterligare

med den postmoderna kapitalismens valfrihetsideologi och överkonsumtion som Renata Salecl visat i sitt arbete *Valfrihetens tyranni* (2016).

Zygmunt Bauman försvarar basinkomstidén, liksom en rad andra samhällsfilosofer och forskare. För Bauman är basinkomsten en utopisk och samhällsomdanande kraft. Idén får inte säljas för billigt och lättvindigt och till fel grupper, menar han. Basinkomst är en radikal kraft, dess grundläggande ideologiska tankegodis får inte fuskas bort, inte ekonomiseras, utan måste anammas av de progressiva rörelserna som en väg framåt.

Royal Society of Arts (RSA), en tvärvetenskaplig institution, grundad 1754 i London, ställer sig bakom basinkomsten. Genom åren har en rad prominenta personer varit medlemmar som Charles Dickens, Michael Faraday och Karl Marx. Dagens mission är att bidra till en ny upplysningstid för det 21:a århundradet där en av grundbultarna är basinkomsten. Man vill berika samhället genom idéer och handlingar som tillvaratar allas kreativa kraft för att åstadkomma positiva sociala förändringar och man är övertygad om att den kreativa kraften kan utövas av alla och inte bara av ett fåtal. Det innovativa flöde som uppstår när så många som möjligt deltar i den kreativa processen kommer att främja den nya upplysningstiden.

The Green Party i England, SNP i Skottland, Adam Smith Institute, Storbritanniens ledande tankesmedja för nyliberalismen ställer sig bakom basinkomsten; till och med finanskapitalet, om man får tro en intervju med City-banks chefsekonom Willem Buiters (SvD 22/11, 2016). Vinnarna tar allt när globaliseringen och ny teknologi drar fram, säger Buiters. Därför måste vinsterna fördelas rättvisare genom en statlig inkomst till alla medborgare som inte är kopplad till arbete. Han tycks mena att det är dags för "pay-back-time".

Thomas Paines sociala innovation kan, efter 220 år, fungera som politiskt bränsle – ett bränsle så kraftfullt att det inte bara tänds hos den enskilde individen, utan kan också ge liv åt en global, social massrörelse – *vox populi*. Basinkomsten kommer under det 21:a århundradet att bli en grundläggande global mänsklig rättighet, givet en fördjupad demokratisk utveckling. Men det kommer att krävas lika mycket ansträngningar som erövringen av rösträtten och därmed av demokratin en gång gjorde under det 20:e århundradet. Basinkomsten har samma dignitet idag som rösträtten hade då. Den är lika radikal, progressiv och systemkritisk som rösträtten.

I bägge fallen handlar det ytterst om den mänskliga värdigheten att vara människa – *dignitas hominis* – som förutsättning för en levande demokrati och en humanistisk livshållning, som den framstående samhällsfilosofen Georg Henrik von Wright uttryckte saken i *Humanismen som livshållning* (1978). I sitt tal till de svenska studenternas vårfest i Helsingfors den 17 maj 1946, efter det största barbariet i vår moderna historia, säger han:

”Humanismens första kännetecken är aktningen för människan. Bland alla människoverk, säger John Stuart Mill, är människan själv det förnämsta. Individens utveckling mot ett fullkomlighetsideal blir det yttersta ändamålet; människan som måttstock efter vilken alla rättsliga och moraliska värderingars giltighet skall bedömas /.../ Ett andra kännetecken: vördnad för bildningen såsom den högsta formen av det egenartat mänskliga”.

Alternativet är annars att ytterligare steg tas mot den Tarpeiska klippans svartbruna botten. Tecknen är idag oroväckande. Vill vi inte hamna där, är det hög tid för FN – världens regeringar – att ta initiativ till en universell, global basinkomst, manifesterad i ett internationellt basinkomstavtal och ratificerat av så många länder som möjligt.

Basinkomsten är en del av den nya drömmen och den nya berättelsen och behövs mer än någonsin idag, nu när de gamla drömmarna har kraschlandat och den gamla berättelsen har tappat sin drivkraft.

LEIF DRAMBO

Filosofie doktor, forskare och författare, aktuell med boken *Synvända. Förändring för det 21:a århundradet*.